

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature
Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 3, Eylül/September 2020

Ferhat UZUNKAYA

Dr., Ardahan Üniversitesi
ferhatuzunkaya@ardahan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6100-0010>

"Küçük Adam"ın Keşfi ve Oluşum Aşamasında Ötekinin Yüzü Orhan Kemal'in *Avare Yıllar* Romanı

*The Discover of "The Little Man" and The Face of The
Other in The Stage of Formation: The Novel "Avare
Yıllar" by Orhan Kemal*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12.06.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 01.09.2020

Yayın Tarihi/Published: 11.09.2020

Atıf/Citation

Uzunkaya, Ferhat (2020). "Küçük Adam"ın Keşfi ve Oluşum Aşamasında Ötekinin Yüzü Orhan Kemal'in *Avare Yıllar* Romanı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), s. 320-334.

DOI: 10.34083/akaded.752143.

Uzunkaya, Ferhat (2020). The Discover of "The Little Man" and The Face of The Other in The Stage of Formation: The Novel *Avare Yıllar* by Orhan Kemal. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (3), p. 320-334. DOI: 10.34083/akaded.752143.

<https://doi.org/10.34083/akaded.752143>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Bu çalışmada, *Küçük Adam'ın Romanı* dizisinin ikinci romanı olan Orhan Kemal'in *Avare Yıllar* adlı romanı, ben'in sınırlarını belirleyen niteliğiyle olumlu bir değer olarak görülen öteki(lik) kavramı bağlamında incelenecektir. *Baba Evi* romanının devamı niteliğindeki "Avare Yıllar" romanında öteki, başkişinin varoluşunu anlamlandıran ve onu bir amaca karşı yönlendiren yönü ile olumlu bir değer olarak ön plana çıkar. Başkişi avare olarak yaşadığı ve yaşam tasarımı avarelik olarak benimsediği evrende benliğini ontolojik düzlemde kurmakta başarısız olduğu için sürekli bir boşluk ve varoluşsal anlamda bir yokluk içindedir. Ancak, başkişinin/öznenin öteki yüzü olan İzzet Usta ile tanışmasından sonra belli bir amaç kazanmıştır ve varoluşunu anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda "Avare Yıllar" romanının başkişinin, öteki'nin yüzü ile tanışması/karşılaşmasından sonra varoluşsal anlamda benliğini kavradığı görülmektedir. Bu bakımdan romanda 'Küçük Adam'ın kendini keşfi ve oluşum aşamasında karşılaştığı yeni bir yüz olan İzzet Usta'nın/ötekinin yapıcı, kişilik kurucu özelliği ile bireyin macerasını okuma ve başkişiyi etik değer kazandırma konusunda oynadığı rol üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: "Küçük Adam", Orhan Kemal, "Avare Yıllar", ben, öteki, ötekinin yüzü, etik.

Abstract

In this study, Orhan Kemal's novel "Avare Yıllar", which is the second novel of the "Little Man's Novel" series, will be examined in the context of the concept of the 'other', which is seen as a positive value with its characteristics defining the limits of the self. In the novel "Avare Yıllar", which is a continuation of the novel "Baba Evi", the other stands out with its aspect that gives meaning to the existence of the protagonist and steers him toward a purpose. In the universe where the protagonist lives as a wanderer and makes himself move around as a wanderer, he is constantly in an emptiness, existentially absence, because he could not lead the self into an ontological purpose. However, after the acquaintance of Izzet Usta, who is the other face of him, the protagonist has had a certain purpose and tried to give meaning to his existence. In this context, we see that the protagonist of the novel "Avare Yıllar" grasps the existential sense of self after his meeting/encounter with the face of the other. In this regard, this study will focus on the role of Izzet Usta/the other, a new face that the Little Man encountered in the stage of self-discovery and formation, and it will also dwell on the importance of this role in reading the world adventure of the self and creating ethical value for the other in the novel.

Keywords: "The Little Man", Orhan Kemal, "Avare Yıllar", the self, the other, the face of other, ethic.

Giriş: Başka Bir Ben Olarak Öteki

Sosyal bir varlık olarak insan, başka, başkası ve öteki ile olan ilişkisi içerisinde benliğini, kimliğini ve yaşamın anlamını kurar. *Başka*, Türkçe Sözlük'te "1. bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge. 2. Nitelik yönünden alışılmışın dışında bir üstünlüğü olan. 3. Konu edilen, bilinenden ayrı nesne ve kimse için teklik veya çokluk olarak başkası, başkaları biçiminde kullanılan bir söz" olarak tarif edilirken, (2005: 216). *Başkası*, "diğer bir kişi, herhangi bir kimse, ötekisi" (2005: 217). olarak belirtilirken, *Öteki*, "bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür, diğer" (2015: 1551). anlamında kullanılır.

Ontolojik anlamda kendiliğin keşfi için ise insanın diğerleriyle/ öteki ile tanışması/kaynaşması ve bir bakıma ötekini içermesi sosyal yapısı gereği onu dünyaya açılmaya bir nüvedir. Bu bakımdan, "*Öteki, Ben'in sınırlarını belirleyen, olanaklarını keşfettiren ve zaman zaman Ben'i tanımlayan, tamamlayan niteliğiyle olumlu bir değer olarak kabul edilir.*" (Korkmaz 2014: 17). Kendiliğin öteki ile girdiği her ilişki geri döndürülemez bir maceranın başlangıcı olarak görülür. Bu bağlamda ben ile öteki arasındaki bu ilişki birbirlerini tanımlayan ve tamamlayan yönü ile bir bakıma ontolojik karakterli bir ilişkidir. İçinde sürekli bir ötekini taşıyan insanın dünyalık anlamı da yine özsel anlamda nüvesini içinde taşıdığı ötekinin yüzünde saklıdır.

Levinas felsefesinin en önemli/belirgin özelliği ötekinin bedeninin etik değer oluşturmadaki işlevi üzerine kurulmasıdır. Etik değerler görüngüler üzerinden şekillenir; kendimizi bu görüngüler etrafında ifade ederiz. Levinas bu bağlamda ötekinin yüzünün soyutluğuna vurgu yapar. Ancak buradaki yüzün soyutluğu olumsuz bir değer değildir. Öteki ile ben arasındaki ilişkiyi sayısal ve kavramsal açıklamaz ve bu ilişkinin sonsuz aşkınlığına gönderme yapar. Öteki bu bağlamda ben'e hitap eden ve ben'in doğasında ve varlığında gelişmiştir. Yani ötekinin soyut varlığını iletişim/dil ile algılama şansına sahip oluruz. Öteki, dilin kodlarının çözümlenmesiyle anlaşılır. Bu bağlamda aşkın olan ötekinin yüzü dinlemek istemeyenleri bile etkileyen biçime sahiptir (Levinas 2007: 194-212).

Her birey ötekinin algılanmasından, varlığından doğrudan etkilenir. Ötekinin bedeninin kendiliğinden özgünlüğü üzerinde duran Levinas'a göre, ötekinin sadece görülmesi bile etik ve sorumluluk oluşması için yeterlidir. Bu bakımdan Levinas bu doğrudan bedensel anlama "yüz" der. Burada bahsedilen insan yüzü ya da yüzdeki çizgiler değildir, yüz, ötekinin tüm bedenidir. Doğrudan ben'e hitap eden ve ben'in üstünden atamayacağı bir sorumluluk yükleyen yüzü görmek, ben'i kendiliğe davet eden bir çağrı niteliğindedir. Bu bağlamda başkasının/ötekinin yüzü kişiyi kapanma biçimlerinden uzaklaştırır ve kişiyi radikal bir düşünmeye ve dönüşüme davet eder (Droit 2013: 212).

Ötekinin yüzü ile tanışan her insan/bilinç dünyanın içindeki sorumluluklarının da yerine getirilmesini de derinden duyumsar. Ben/öz ötekini tarafından yaratılır. İnsan, kendini seçimleri ile dünyada kurar ve bu seçimlerin sonucunda ancak varoluşsal anlamda anlamsızlığı anlam bulur. Varoluşçu felsefenin nüvesini oluşturan bu seçim yapma zorundallığı insanı bunaltıya sürüklerken bu bunaltıdan, yapıp etmelerinin sorumluluğundan kişi genellikle yapıp etmelerinin sorumluluğunu bir başkasına atarak kurtulur ya da bu seçim sürecinde bunaltı içinde yaşar.

Kendini kuracak/oluşturacak nüveyi sürekli içinde taşıyan ben, ötekinin yüzüne yansıyan insanlık macerasını okudukça kendini yeni bir düzeyde ve düzlemde açılmaya, yaşamın sonsuz akışına katılabilecektir. Öteki ile karşılaşan her yeni yüz, kendi macerasını aşmak üzere yeni bir maceraya atılan insanda, ben’in keşfi ve oluşum aşamasıdır. Öteki ile karşılaşan her ben, bir anlamda sorumluluk ve seçiş gibi kavramları da kendi adına yerine getirme zorunluluğundadır. Bu bağlamda ötekinin yüzü, ben’i üstünden atamayacağı bir sorumluluk hissine kapılmasına neden olan ve insana yaşam için sorumluluk yükleyen başka bir ben’dir. Bu bakımdan ben, karşılaştığı her yeni yüzde kendi yazgısını okuyan bir öznel algı kurar.

Bireyin Kendini Tanıma Sancısı: Varoluş Sorunu

Orhan Kemal’in “Küçük Adam”ın Romanı” serisinin ilk kitabı olan “Baba Evi”, kendini tanımlama çabasındaki ‘Küçük Adam’ın varoluş mücadelesini içinde taşır. Yolculuk halinde olan kişinin kendini tanımlama, kimliğini kazanma ve dünyadalık zamanda kendine bir yer edinme mücadelesinin adı olan “Baba Evi” romanı, güven ve özsaygı mekânı olan baba ile insanın yeryüzüne fırlatılarak yitik cennet düşünüyü dünya karşısında bir zafer anıtına döndüren ev kelimelerinin birleşiminden oluşur. Başkişinin babası siyasi düşüncesi yüzünden ülkeyi terk ederek Beyrut’a gitmek zorunda kalır. Maddi olarak sıkıntıların yaşandığı Beyrut yılları, bütün bir aileyi etkisi altına alır. Erken yaşlarda kardeşi Niyazi ile evi geçindirmek zorunda kalan isimsiz başkişinin on sekiz yaşına kadar geçen dönemi kapsayan “Baba Evi” romanında, kahramanın kendini tanıma ve anlama yolundaki varoluş mücadelesi anlatılır. Ancak bu özgürlük atılımı içe kapanmayı ve nesneleşmeyi tanımlayan baba evi’nde değil, dışarıdadır. Bu ilk olarak benliğin baba ile çatışması ile birlikte müstakil ve özgür anlamda bir benlik kurma çabasıdır. Kendini tanımlama çabası içindeki bireylin benlik, kazanmasının yanı sıra içsel çatışmalarının da adeta merkezi konumundaki “Baba Evi” romanı, isimsiz başkişinin bir anlamda yaşama tutunma çabasının ilk durağıdır. Kişisel alımlamanın ilk mekânı da Baba Evi’dir. Belirli bir anlam bulmak ve yaşama tutunma amacı ile bir anlamda hapishaneye benzetilen baba evi’nden çıkmak ve benliğini özgür atılımlar içinde kurmak eğilimindedir. İsimsiz başkişi de baba evi’nde çıkmak/kaçmak üzere dünyalık macerasını da başlatmış olur.

"Küçük Adam'ın Romanı" serisinin ikinci kitabı olan "Avare Yıllar", başkişinin yaşam öyküsel yolculuğunun ikinci durağıdır. Kendini dünyada bir anlama dönüştürme gayreti içinde olan bütün insanlar için dünya bir remizler alemidir ve bu alemdeki remizlerin okunuşu ile dünyalık maceramız da anlama kazanacaktır. "Baba Evi"ndeki bireyleşme yolundaki baba ile olan çatışmalara Avare Yıllar romanında ilk gençlik yıllarının çatışmaları ve sosyal hayattaki sıkıntılar eşlik eder.

Başkişinin bireysel anlamdaki ilk başkaldırısı babasına karşı iken ikinci olarak başkaldırısı sosyal durumunadır. Parasızlığın hüküm sürdüğü bir yaşamda kendini bir anlamda bir manaya bürüyemeyen başkişi, bireyselliğini ve "küçük adam" olma düşünüyü veren annesini mağlup etmek ister.

Babasının evinden bir anlamda kaçarak Adana'ya dönen başkişi, romanın ismi olan avareliği kendine iş edinir. Bütün günlük yaşamı okula gitmeyerek futbol peşinde koşmak ile geçer. Bu zamanın gelip geçiciliği hayaller üzerinden anlatılır. Bütün günü arkadaşları ile Giritli Kahvesi'nde geçer. Ceketini omzunda, ağzında sigara ile avare olarak yaşayan isimsiz başkişinin hayal elemine dolduran ise Giritli'nin Kahvesi'ne gelen İstanbullu bir emir eri olan Necip'tir. Necip İstanbul düşleri ile "avare" arkadaşları bir hayale karşı dolayımlayan kişidir. Necip bu bakımdan başkişinin bireyleşme yolundaki bir yolculuk temi olan İstanbul'a karşı isimsiz başkişiyi "arzulanılan özne"ye (Girard 2007: 23) karşı ilk uyarandır. Necip'in İstanbul'u anlatması ile hayal alemine düşen başkişi bu hayalini gerçekleştirmek için para biriktirme fikrini benimser.

Başkişi, büyüdü düş gücünü çağrıştıran İstanbul'a gitmek için para biriktirmek maksadıyla arkadaşı Gazi ile birlikte dokumacı fabrikasında işe başlar. Bu süreçte okulu da tamamen boşlayan başkişi, günün bütün yorgunluğuna/ fabrikanın bedensel yorgunluğuna bu İstanbul'a gitme düşü için katlanır. Fabrikada çalıştıkları bir gün makinelerden birinin mekik atması sonucu işçilerden birinin kulak tozuna değer, bu olay karşısında başkişi dehşete düşer. Bu olay üzerine fabrikayı terk eden başkişi ve arkadaşı Gazi, yine avareliğe geri döner. Kendini tanımlama çabası içindeki başkişi bu süreçte, açlıktan dolayı önemli bir koşuda bayılınca bütün hayalleri de sona erer. Levinas, yaşamı varolanlar ve varoluş arasındaki ilişkiden meydana geldiğini söyler. (Bernasconi 2011: 123). Bu bağlamda kişi, bir varoluş mücadelesi olarak geleceğini inşa etme sorumluluğundadır; yani kişi varolanlar üzerine bir varoluş mücadelesi koyar ve kendi varlığını bu bağlamda korumakla yaşama tutunabilir.

Babaannesi ile birlikte yaşayan başkişi, okuldan ayrıldığını ve dokuma işçiliği yaptığını anlatır. Bunun üzerine babaannesi İstanbul'da olan küçük kızı Zümrüt'e mektup yazar ve yeğenini yanına alması gerektiğinden bahseder. Halası da bir süre sonra mektup ile para göndererek başkişiyi İstanbul'a davet eder. Bu davet "maceraya çağrı" aşamasıdır. Bu aşamada başkişi arkadaşı Gazi ile birlikte "İstanbul'a saadet

aram" (s. 29) ümidiyle yola çıkarlar. Ancak, "başkişinin varoluşsal arayışını imleyen İstanbul yolculuğu, gerçeklerin hayalleri mağlup edişi ile son bulur." (Eliuz 2009: 76). İstanbul'daki umut arayışının umutsuzlukla sonuçlanması üzerine başkişi küçük halasından para ister. "Aylak aylak dolaşmak, vitrinleri seyretmek, lüks otomobiller içinden otomobil beğenip, seninki kötü, benimki daha iyi diye dipsiz münakaşalara tutuşmaktan ve mutlaka gelmesi gerektiğini zannettiğimiz parayı beklemekten başka yapacak ciddi bir işimiz yoktu." (s. 40). Kişinin benliğini kurmadaki sancısı, önünde sürekli aylaklığı ile çatışır. Dikkat edilirse başkişi aylaklığı ciddi olmayan bir iş olarak görmektedir.

Küçük halasının hemen Adana'ya dönmesi üzerine yazdığı mektup üzerine umutları tükenen başkişi, memleketine geri döner. Bitimli bir hazine olan kişisel hazların peşinde koşan ve avareliği amaç edinen başkişi varlıktan dışarı çıkmayı öncelse de hazların bittiği durumda ise kişi yine kendine düşer, kendi bedenine saplı kalır. Bunun nedeni değişimin karşısında bireyin yaşadığı büyük zorluktur. "Kendimizi, yenilemek zorunda hissetmemiz, içe daha fazla dönmemiz anlamına gelir; eski halimizi silmek / yıkmak / düzeltmek, bize imgelerin anlattığından çok daha zordur. Kendimizi yıkmak, kendimizle çelişmeyi zorunlu kılar; eski, uyumsuz özelliklerin yerine yenilerini koymak, eski benin reddi ve yeni bir kimlik kurulumu için, teknolojik bir ifade ile "reset"lemektir" (Aşkaroğlu 2017:75). Henüz dolayımlyıcısı ile karşılaşamayan "küçük adam" için böyle bir resetleme, kolay değildir ve ciddi anlamda bir dış gücün desteği gereklidir.

Memlekete döndüğünde ise sevgilisi bir deniz gediklisi ile kaçmış, Gazi'nin de kız arkadaşı amcasının oğlu ile nişanlanmıştır. Her şey daha da felakete dönüşmüştür. Babaannesinin "eğer oğlum, sen adam olursan, sokaktaki köpekler de adam olur!" (s. 47), annesinin "küçük adamlar mı olmalıydı benim evlatlarım?" (s. 58) düşüncelerinden hareketle, başkişi tutunma ihtiyacı hisseder. Bu tutunma arayışı ilk olarak doğada görünür; kendini kırlara atar ve yaşamın anlamını, kendi varlığını ve evreni sorgulamaya başlar.

İstanbul dönüşü kişisel anlamda değişim yaşayan başkişi doğadaki düşünüşüyle içsel anlamda bir dönüşüm de yaşar. Bu ilk aydınlanma bireysel anlamdaki gelişme ile sosyal olarak ailesinin içine düştüğü fakirliğin çatışmasından doğar ve kişi kendi yapıp etmelerinin sorumluluğunu başkalarına, özellikle babasına atarak, varoluşsal anlamdaki bunaltısını dindirmek ister.

"Yirmi yaşındayım, öbür taraftaki adamın oğlu olmaktan başka suçum yoktu." (s. 74).

Başkişi bireysel anlamdaki benliğini kuramamasının sebebini sürekli olarak babasına refere ederken sosyal durumlarının suçunu da Tanrı'ya atmak ister. Kendisini "ateş çemberinin içine düşmüş bir akrebe benziyorum." (s. 57). diyerek baba

ve Tanrı figürleri ile birlikte başkişi içine düştüğü bunaltılı ruh halinden ve bilinçten kurtulmak ister.

Bu bunaltılı ruh hali ile okulu tamamen bırakır ve ailesinin gözündeki umut da son haddeye gelir. İçine düştüğü "ateş çemberi"nden çıkış için çareler arasa da bu kişi işçi mahallesindeki kahvede tanıştığı İzzet Usta'dır.

"Ahmet'e:

Bu adam, dedim, sizin dokumalarda mı çalışıyor?

Baktı:

Heye. Ne biliyorsun?

Hani mekik attıydı ya, biz orada çalışırken. Fabrika sahibine dikildiymi bu. O değil mi?

Tamam, o işte... İzzet Usta derler ona." (s. 74).

Ontolojik yapısı gereği insan, kendini anlamlandırma ve bu dünyadaki anlamını kavrama istenci ile dünyaya gelen bir varlıktır. Bu varlık, yaşamın içsel büyüsunü benliğini kurma girişimleri ile birlikte sürdür. Bu bağlamda öteki, benlik algısı yaratan bir başka bendir ve kendiliğin içinde saklıdır. Başkişi ile İzzet Usta'nın karşılaşmasında ötekini zihinsel anlamda tanımlamak isteyen başkişidir. "Norm karakteri" (Stevick 2020: 189) ile tanışan başkişi, kişisel anlamdaki bütün eksiklerini ötekinin yüzünde duyumsamaya başlar. Bu bakımdan başkişi güçsüz, İzzet Usta ise güçlüdür.

Romanda bedenine çakılı ben'in varlıktan çıkışını sağlayan "başkasının yüzü"dür. Bu bağlamda başkasının yüzü "norm karakter" olarak da tarif edebileceğimiz İzzet Usta'dır. Bireysel farkındalığa davet olan ötekinin yüzü ontolojik anlamda kendi'nin tanınması nüvesini içinde barındıran olumlu bir değerdir ve bu değer ile karşılaşan insan psikolojik açıdan kendini aşmak üzere bir serüven başlatmış olur.

Ben'in Kendini Anlamlandırma Öznesi: Öteki'nin Yüzü ve/ya İzzet Usta

Başkişi, İzzet Usta'yı görünce onu zihninde hemen tanımlama çabasına girer ve İzzet Usta'yı etrafına sorar. Kahvede başlayan ilk göz temasında İzzet Usta, gazete okumaktadır ve üstünde mavi tulum ve siyah gözlüklü bir işçi kıyafetindedir. İki insan iki farklı bireyleşim sürecinin farklı konumdadırlar ve gölgesi ile karşılaşan başkişi onunla hesaplaşması, ve bireyleşim sürecinde katkılarını alması gerekmektedir. Bütün bu özellikleri ile İzzet Usta, Jung'un söylediği *gölge arketipi* ya da başkişinin öte/öbür yüzüdür (Jung 1997: 37). Bu süreçte başkişinin kendini tanımlama çabaları sürekli dışardaki kişi ve nesnelere iken öteki ile tanışmasından sonra kendi içine doğru bir yolculuğa çıkmaya başlar.

Küçük Adam, ilk romanı olan “Baba Evi” romanında toplumsal anlamdaki ataerkil düzeydeki babalık rolünün baskı ile kendini tanıma yolunda Beyrut’tan Adana’ya gelerek değişim ve dönüşümlerini de başlatmış olur. Roman başında aylaklığı kendisine amaç edinen başkışı, sosyal hayatın da getirdiği olumsuzluklarla bir türlü benliğini/ kimliğini ve kişiliğini kuramaz. Bütün kimlik kurma girişimleri kendi isminden önce babasının algılanış düzeyi ile karşılık bulur. Zaten dikkat edilirse başkışının adı da yoktur. O, bütün kimliğini toplumsal anlamda önemli bir algıya sahip olan babasının üzerinden alır. Yaptığı işlerde de sürekli “böyle bir babanın oğlu” düşünceleri ile yaptığı işlerin sürekli önemli olması gerektiği yönünde telkin edilir.

Ne var ki başkışının babasının oğlu olması bunaltılı ruh halinin de bir nedeni/kaynağı haline dönüşür. Okulu bırakır, futbol peşinde koşar ve kızlar ile gönül eğlendirir. Ailesinin ve özellikle babaannesinin ondan beklentilerini bir türlü yerine getiremez. İnsan, hem dünyaya atıldığında hem de buradalık/ kendilik ve kimlik kazanırken kendi başınadır. Ancak dünyalık hayatımızın öyküsünün sindiği yüzleri okuyan insan bu süreçleri daha kolay yakalayabilir ve eylemlerini ve seçimlerini bir amaç doğrultusunda, anlamsızlıktan uzaklaşarak kurabilir.

“O pazardan sonra bu kahveye devamla başladım ve daha fabrikada dikkatimi çeken bu İzzet Usta’ya arkadaş oldum.” (s. 76).

Başkışı de bu anlamsızlığını kahvede gördüğü İzzet Usta’nın yardımcıları ile aşmak/ geçmek üzere bir macera başlatır. Kendinden çıkıp başka olma/başkaya yönelme edimi ile karşımıza çıkan İzzet Usta, bir anlamda başkışının düşünce ve eylemlerini yönlendiren yönü ile karşımıza çıkar. Başkışının dikkatini fabrika yıllarından çeken İzzet Usta ile arkadaş olmasıyla başkışı kişisel macerasını da anlatır. Hayata karşı bütün isyanlarından bahseder; *“haksızlığa, adaletsizliğe, Allah’a, Şeytan’a vesaise vesaire dair neler...”* (s. 76). Başkışı dünyanın adeta kendisine savaş açtığı düşünceindedir. Benliğini kuramayışını ve bireyleşim sürecine dahil olmayışını hep dış nedenlerde arar. Benlik ve kimlik kurma edimlerinin eksikliğini babasında görürken yoksul ve fakir bir yaşam sürmelerinin sorumluluğunu da Tanrı’ya atfeder. İnsan, yapıp etmelerinin sorumluluğunu kendi üzerine aldığı da kendi varoluşunu da anlamış olur. Ancak, başkışının bütün sorumlulukları dışarıya yüklemesi onun varoluşsal anlamdaki yoksunluğuna işaret eder.

İzzet Usta, bütün bakışı ve düşleri dışarıya yönelmiş olan başkışiyi kendi içine döndürmek için ona ayna tutar. *“Demek, diye devam etti, bütün insanlar ve Allah, işlerini güçlerini bırakmışlar, seni, yalnız seni yere vurmak için...”* (s. 76). Bunun üzerine başkışı İzzet Usta’nın kendisi ile alay ettiğini düşünür. Zira onun düşünce bütün dünya kendisine savaş açmış durumdadır. İzzet Usta’nın bu düşüncesi bir bakıma başkışiyi yaralasa da İzzet Usta, başkışının egoist/bencil olduğunu söyler. *“Kendini evrenin merkezi sanıp, her şeyin kendi keyfine göre düzenlenmesini isteyen hodbin”* (s. 76) olarak

romanda tanımlanan bencillik, başkışının kurtulması gereken bir durumdur. İzzet Usta başkışiyi kendini tanımlamaya ve tanımaya döndürür. Dış bir kaynaktan/kişiden/güçten bireye dayatılan böylesi zorunlu bir farkındalık, başkışının bireyleşme sürecindeki bütün eksikliğini görmesi ve ancak bunları aşarak kendi öznel kimliğine ulaşacağını gösterir.

"Kuvvetli bir şamar yemiştım. Bu adamın yanından derhal kalkıp savuşmak mı, yoksa kalıp dönüşmek mi gerekiyordu?" (s. 77).

İzzet Usta başkışiyi kendi içinden dışarı çıkmayı, zihinsel anlamda da kendi içine dönmeyi sağlayacak hamleleriyle düşüncelere iter. başkışının İzzet Usta'nın düşüncesini benimseme noktasındaki kaygısı kendi içine yönelip yönelmemeyi seçiş durumudur. Söz/kelam ile başkışının içine dönmesini ve eksikliklerini gidermesini sağlamaya çalışan *"kendine özgü varlığı ve kurucu/ açımlayıcı yönüyle "başka ben" olarak da adlandırılan Öteki, bir özgürlük açılımıdır."* (Korkmaz, 2014: 18). Roman başlarında etrafını çevreleyen insan ve nesnelere kaybolan başkışı, öteki ile karşılaştığında özbilinç/ bireyleşim sürecine girer ve seçimini Öteki'nin yüzünde aramaya başlar.

"Size iki şey tavsiye edeceğim: Birincisi, kendinize memuriyetten başka işler düşünün ve mutlaka çalışın. Öteki, insanları konuşturup dinlemeye alıştırın kendinizi." (s. 78).

Kendine özgü varlığı ile öteki/İzzet Usta, başkışının zihinsel algısını dışarıdan kendi içine yöneltir. Tavsiye, öteki'nin ben üzerindeki olumlu bir dönüştürme kapasitesinin sonucu olarak ortaya çıkar. Bunlardan birisi çalışmak, ikincisi ise dinlemektir. Bir biçimlendirici etkinlik olan emek ile kişi kendi varlığını kurma yolunda adım atmış olur. İzzet Usta için emek, Hegel'in belirttiği tarza, "kurucu, oluşturucu ve biçimlendirici" bir etkinlik olarak karşımıza çıkar. Ülküdeğerleri kişiler bazında temsil eden İzzet Usta'da emek yine ülkü değerleri kavramsal boyutta temsil eder. Zamanda emeği dönüşümü ile kurucu, oluşturucu ve biçimlendirici bir etkinliğin ben'in zihnine gönderilmesi bu açıdan insani yönü açığa vuran en önemli etkinlik olarak görülür. Emeği yadsıyan/ yok sayan ve hayallerine bedel ödemedi ulaşmak isteyen ben'in bilincine emek etkinliğini söz ile gönderir. Bu tavsiye emeği zamanda dönüştürme kapasitesine sahip insanın en önemli etkinlik alanlarından biridir.

İkinci tavsiye ise bu sefer dinlemek üzerinden anlatılır. Sosyal bir varlık olan insan, diğerleriyle kurduğu ilişkiler içindedir ve bu ilişkide özne olarak verici ve iletişimi alıcı olarak iki kişinin birleşimidir. Ancak, bir düşünce aktarma sürecinden ziyade bir bakıma alıcı olmak, zihinsel anlamda bir genişleme kapasitesi de yaratır. Bu kapasiteye dışarının/ ötekinin eylemlerini ve düşünceleri söz ile ben'e aktarmasıdır. Levinas, her birey ötekinin algılamasından, varlığından doğrudan doğruya etkilenir derken kişinin kendilik değerlerini ötekinin yüzünde bulduğunun altını çizer (Droit

2013: 212). Bu bağlamda "koruyucu ve doğurgan sığınak" söz, bütün bir insanlık maceramızı içeri arketip bir değere de dönüştür. Öteki'nin düşüncesi, ben'in zihinsel oluşumunda son derece etkindir. Söze tutunan insan geçmiş kuşakların bilgisini de içselleştirebilme kapasitesine sahiptir ve bu söze dönüşen insanlık düşü ile zamanı aşmak mümkündür. O bakımdan insan neyi dinler, okur ve anlarsa ona dönüştür.

"Kendinize fazla önem veriyorsunuz. İnsanların, işlerini güçlerini bırakıp sizinle, yalnız sizinle ilgili olduklarını sanıyorsunuz. Bu bir hastalıktır. (..) Bu hastalığı mutlaka yenmelisiniz, yok olabilirsiniz..." (s. 79).

İnsanın bütün dünya gerçekliğinin kendi başına geldiğini düşünmesi ve yaratıcı eylemlerini bu düşünce ile gerçekleştirememesi İzzet Usta'nın da deyimiyle bir hastalıktır. Bencilliğin algı dünyasını şekillendirdiği ben, bu bakımdan dışarıya açılmaktan çok kendi içine yönelir. Bu yöneliş bir benlik algısı kurmaktan ziyade pesimist bir dünya görüşünün ve sosyal gerçekliğin tezahürüdür. Bu bağlamda kişiyi kendi bataklığından kurtaracak olan şey de İzzet Usta'ya göre bu hastalıktan kurtulmaktır. Zira bencillik hastalığı kişiyi yok edebilir.

"Bu pis vıdı vıdıclığı, diyordu, atmanızı istiyorum. Bu huy sizi kendi içinize hapsedecek, kendi kendinize mahkûm olacaksınız, mahvolabilirsiniz!"

Nasıl atabilirim?

Onu yenmek suretiyle! Deneyin. Herhangi bir iş bulup çalışın en önce (..) Güçsüzlükten kurtulun." (s. 79).

Gölgesi ile tanışan başkışı, kendi anlatımlarının sonucunda ötekinin yüzünde kendi yazgısını okur. Daha ziyade sosyal anlamdaki fakirlik ve bedensel anlamdaki kendini çirkin görme durumunun yönlendirdiği bilincini, dolayımlyıcısı/ öteki öncelikle kendi içine hapsedecek düşünceleri bırakmasını öğretmek ister. *"Hem ahmak, hem çirkin hem de zavallıyım"* (s. 55). Başkışının içine düştüğü durumu sürekli başkalarının sorumluluğuna atarak bunaltıdan kurtulma isteğini reddetmesi gerektiğini söyleyen İzzet Usta, başkışiyi bu durumu yenmek üzere bir maceraya davet eder. Zira *"ötekinin/başkasının yüzü ben'i kendimden güvencelerimden, kapanma biçimlerimden alır... Bu kapanma biçimleri bencillik, kayıtsızlık, hatta radikal bir biçimde benzerlik ve özneliktir."* (Droit 2013: 212). Kavramsal olarak güçsüzlüğün ve vıdı vıdıclığın benliğin inşasındaki negatif değerli göndergelerinin altını çizen İzzet Usta, bu karşıt değerlerin karşısına emek, çalışmak ve dinlemek kavramlarını koyar.

"Günün birinde bu mavi tulumlu dost, ortadan silindi gitti. Kimdi? Kimin nesiydi? Neciydi? Bilmiyorum. Fakat ondan çok şey kalmıştı bende." (s. 83).

Arzu nesnesine karşı bir yönelim gerçekleştiren başkışı bu süreçten sonra İzzet Usta'nın da ortadan kaybolması ile ekmeğini alın teri/ emeği ile kazanmak için kamyonla üç çeyrek saatlik bir mesafeden çakıl çekme işine girer. Bu süreçte kendini

tanımlamaya emeği ile var olmaya çalışan başkışı artık bir başka kişidir. Bir anlamda öteki yüzü ona benlik kurma girişimlerinin önünü açan bir simge unsur haline gelmiştir. Bu süreçten sonra küçük adam, kendisini İstanbul'a gitme hayalinin gerçekleşmesi için işe girdiği dokuma fabrikasında muhasebe memuru olarak işe başlar.

Romandaki kompleks yapı İzzet Usta'nın dışında bazı tali sayılabilecek dolayımLAYıcıların da ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Ötekinin yüzü olarak tematik güçte yer alan tali dolayımLAYıcılar;

1. Başkışı - fabrikadaki şef - her şeyi öğrenme
2. Başkışı - Himmet - anlama/dinleme
3. Başkışı - Mustafa - dostluk/ kadın-erkek ilişkisi
4. Başkışı - Boşnak kızı - aşk/sevgi

Ötekinin yüzü olarak karşı güçte yer alan tali dolayımLAYıcılar;

1. Başkışı - Gazi - aylıklık
2. Başkışı - İstanbul'daki arkadaşlar - fakirlik

İzzet Usta'nın emek ve empatiyi önceleyen yönünün haricinde ötekinin yüzleri ilk olarak tematik anlamda karşımıza çıkar ve başkışının benlik keşfinde onu dinamik tutan unsurlar olduğunu görürüz. İlk grupta yer alan tali dolayımLAYıcılar da İzzet Usta kadar olmasa da başkışının amaca giden yolda onun gözü, kulağı ve aklı olurken bir anlamda da başkışının norm karakterlerine dönüşürler. Başkışı de bu türden tali dolayımLAYıcıları içererek yoluna devam eder.

İkinci grupta karşımıza çıkan karşı güçteki tali dolayımLAYıcılar başkışının kendini keşfetme yolunda sürekli engel teşkil eden kahramanın benlik kurgusu algısına ulaşmasını engelleyen kişilerdir. Örnek olarak başkışının kendiliğini kurma yolunda küçüklük arkadaşı Gazi, bütün macerasını aylıklık ve avarelik üzerine kurar. Sürekli olarak bedensel hazların peşinde koşan bir az gelişmiş zihin öznesi olarak görüntü düzeyine çıkar. Emeği insani yönü açığa çıkaran önemli bir etkinlik olarak görmez ve sürekli emek harcamadan, bedel ödemededen arzuladığı şeylere ulaşmayı düşünür. Diğer bir tali dolayımLAYıcılar grubunda yer alan İstanbul'daki kişiler ise kadirbilirlik ve vefa düzeyinden yoksun kişilerdir. Bu süreçte biraz da başkışının avareliğinin etkisiyle İstanbul macerası bir bakıma zorunlu nedenlerden dolayı biter.

Başkışının kendilik kurması bağlamında karşılaştığı ötekinin yüzü olarak İzzet Usta, başkışının bütün zaaflarına dikkat çeker. Emek, empati ve dinlemek gibi hasletleri ön plana alırken bencillik tanımlamalarının tümünü reddeder. O, başkışı

Küçük Adam’dan Büyük Adam’a dönüşme serüvenindeki en önemli durağıdır ve başkişiyi bu yolda dolayımlayan bir norm karakterdir. Bu karakter, eylemleri ve düşüncesi ile aynı zamanda başkişiyeye etik değer oluşturmada da önemli katkılar sağlar.

Ontolojik Farkındalık Algılaması: Öteki’nin Etik Değer Oluşturması

Antik Yunanca düşüncesinde *ethos* kelimesinden türeyen etik, “*bir kişinin karakteri ve alışkanlıkları, davranış tarzı*” (Cevizci 2017: 734) olarak karşılık bulur. Demek ki etik, kişilik kurma yolunda bireyin özümsemesi gereken yaşama biçimleridir. Bu biçimler, genellikle toplum içindeki yaşayışta belirginleşir ve yasalaşır. Bu bakımdan etik her toplumda küçük farklılıklar göstermekle beraber genel olarak aynı biçimler üzerinden şekillenir. Bu şekilleniş de sürekli ötekinin yüzünde belirginleşir ve öğrenilir. Bu bağlamda “*öteki, düşman varlık değildir, aksine kendisine yöneltilen eyleme verdiği karşılıkla ontolojik bir farkındalık algılaması da yaratan “kendine özgü” bir varlıktır. Kendi’yi daha iyi yansıtacak bu farklılık algılaması, Ben’in etik bir değer oluşturmaya da daima katkıda bulunur.*” (Korkmaz 2014: 17-18). Ben’in etik değer yaratmada yardımcı konumundaki öteki, kişilik kurulumunda da son derece önemlidir.

“Avare Yıllar” romanında başkişi, bütün gündelik yaşamını aylıklık üzerine kurar. Sürekli top peşinde koşar ve emek gücü harcamadan hayaller alemine dalar. Bu bakımdan başkişi kişiliğini kurma yolunda etik değerlerden de uzaktır. Bu değerleri özümsemesi için sürekli bir ötekinin yüzüne ihtiyaç duyar. Levinas ötekinin sadece görünmesi bile etik ve sorumluluğun oluşması için yeterli olduğundan bahseder. (Levinas 2017: 200). Bu bağlamda romanda öteki, başkişinin kendilik değerleri oluşturmadaki yardımcı İzzet Ustadır. Bu kişi bireyin yapıp etmelerinin sorumluluğunu üstüne alması konusunda bir uyarı niteliğindedir. Başkişinin üstünden atmadığı bir sorumluluk yükleyen ötekinin yüzü/ İzzet Usta, benliği kendilik dünyasını yaratmaya davet eder.

Başkişinin etik değerlerden yoksun olması onun sürekli olarak kendiliğini kurma macerasının önündeki en önemli engellerdendir. Avarelik, yalan, hedonizm, bencillik ve taciz gibi öne alınan kavramlar, İzzet Usta ile tanıştıktan sonra kendini “*etik ilişki*” (Kuçuradi 1999: 3) içinde yaratmaya ve bu sayede kişiliğini kurmaya götürür.

İstanbul’dan döndüğü sırada fakirliğin bütün yükünü omuzlarında hisseden başkişi çarşıda babasının eski dostu ile tanışır ve onun evine gider. Yaşlı ihtiyar, karısı ve eşinden boşanmış ve bir çocuğuyla yaşayan dul kızı ile birlikte yaşamaktadır. Başkişinin babasına duyduğu saygıdan başkişiyi evine davet eder. Başkişi de zayıflık, fakirlik ve hiçliğinden bahsedemez ve onlara, memur olduğunu ve yakında Avrupa’ya gideceğini söyler. Sözlerinin sonunda zihinsel olarak kendi kendisiyle de çatışır.

"Seni ailenin hatırı için aldılar evlerine. Bunu ne çabuk unuttun? Sen kimsin yoksa? Kaç paralık adamsın? Kılıkta kılık, suratta surat yok. Hangi meziyetine güvündün?... Hem sen ne zaman banka imtihanlarına girdin de kazandın? Utanmadan çatır çatır yalan söyledin." (s. 69).

Başkişi kendi uydurduğu hayale inanmak istese de hayallerinin gerçek olmaması ile içsel anlamda kendi kendisiyle çatışma halindedir. Çatışmanın sonucunda ise bir bunaltı hali doğmaktadır. Bunaltı, kişinin yaşam karşısındaki seçimlerinin sorumluluğunu başkalarına yükleyememesinden kaynaklanır. Etik olarak yalan, kişinin kendini tanıma ve anlama yolundaki en önemli zaafıdır ve bilincin bu zayıf kalesi her daim kişiyi benlik algısına ulaştırmaktan uzak tutmaktadır.

İkinci olarak etik değer yoksunluğu yine yaşlı ihtiyarın eşinden boşanmış kızı Şadiye'ye yaptığı taciz durumudur. Babanın akşamüzeri kahveye diyerek evden ayrılması üzerine başkişi yaşlı adamın eşi ve kızı ile baş başa kalır ve yalanların ardı arkası kesilmez. Kendine güveni gelen başkişi artık Şadiye'nin gözlerine çekinmeden bakar ve onun rızası olmadan vücuduna dokunur.

"Cebimden bir sinema mecmuası çıkardığım sıra Şadiye yanıma gelmiş, sedire oturmuştu. Derginin yapraklarını baş başa seyrediyoruz. Arada başlarımız birbirine dokununca içimde müthiş kontaklar. Mayolu bir artist resmine dahiyoruz. Annesi sedirin ta öbür ucunda horlamaya başlamıştır bile. Şadiye'ye az daha yanaşıyorum, sonra az daha. Kolum şişkin göğsüne iyice yaslanıyor. Oram sanki yanıyor. Titriyorum, gözlerim alev alev... Birdenbire, elimden dergi düşüyor, kolumu beline dolayveriyorum.

İri bir balık gibi, kollarımdan kurtulup, çocuğun beşiğini yanına kaçtı öfkeyle:

Terbiyesiz! dedi." (s. 66-67).

Kendini oluşturacak nüvenin etik değerlerinden yoksun başkişi benlik algısının karşısında sürekli aylıklığı, bencilliği ve hedonizmi önceler. Bu bakış açısı ile hayata ve yaşama tutunan başkişi bu şekilde ötekinin yüzü/ İzzet Usta ile tanışana kadar devam eder.

İzzet Usta'nın emeği önceleme, bencilliğin bir hastalık olduğunu söylemesi vb. durumlarda başkişi için bir etik değer oluşturduğu görülür. Nitekim başkişi ötekinin yüzü ile karşılaştıktan sonra dinginleşir, sakinleşir ve durulur. Emeği zamanda dönüştürmeye, avareliği ve bencilliği terk etmeye, bedensel hazlar yerine bir ruh ihtilali olan aşka/sevgiye yönelme başlar. Bu bağlamda Boşnak kızı ile olan duygusal bağlanım durumu tam anlamıyla etik değerlerin çerçevesinde gelişir. Başkişinin kendisini daha iyi yansıtabilecek olan ötekinin yüzünden ödünlediği etik değerler silsilesi onun benlik kurma yolundaki en önemli yardımcısı olmuştur.

Sonuç

Orhan Kemal'in "Avare Yıllar" romanı "Küçük Adam" serisinin ikinci romanıdır. Başkişi ilk roman olan "Baba Evi" isimli romanda kimlik, benlik ve mekânsal/dünyadalık bunaltısı "Avare Yıllar" romanında da devam eder. "Avare Yıllar" romanında da isimsiz başkişi yine varoluşsal açıdan bir bunaltının içindedir. Babaannesiyile yaşamaktadır ve kendilik değerlerini kuramadığı için yaşamsal formları önemsemeyerek avareliğin pençesine düşer. Düşüşünün sorumluluğunu da babasına ve Tanrı'ya atfeder. Ancak kişi yapıp etmelerinin sorumluluğunu üzerine aldıkça buradalık, kimlik ve kendilik kazanacaktır. Başkişi de ötekinin yüzü/İzzet Usta ile tanışana kadar bu bunaltı içindedir. İzzet Usta, başkişiyi daha boyutlu bir karakter olarak ortaya çıkaran düşünceleri ile başkişinin norm karakteridir. Ötekinin bu bağlamda yüzü varoluş sıkıntısı çeken başkişiye bir anlam aktarıcı öge olurken kendine özgü varlığı ile aynı zamanda başkişiye etik değer de sağlar. Başkişi de ötekinin yüzü/İzzet Usta ile tanıştıktan sonra varoluşsal açıdan avarelik, serserilik, yalan vb. bırakarak emek, empati, iş gücü, aşk/sevgi gibi etik değerleri benimser. Yeni benimseme başkişinin kendini keşfetmesinde ve oluşum aşamasında ötekinin yüzü/İzzet Usta vasıtasıyla gerçekleşir. Karakter gelişiminin öncelendiği romanda başkişi başlangıçta düz bir karakter olarak karşımıza çıkarken ötekinin yüzü ile her karşılaştığında- ki bu ana dolayım öznesi İzzet Usta'dır- boyutlanarak yeni bir kendilik kazanır. Diğer tali ötekinin yüzleri olarak sayabileceğimiz dolayımLAYICILAR ile kendilik keşfi arasında tutarlı bir ilişki sürülür. Bu bağlamda roman başında "küçük adam" olarak görülen başkişi anlatı sonuna doğru "büyük adama" doğru bir yöneliş içindedir; bu yöneliş ötekinin yüzü olan İzzet Usta'nın başkişinin zaaflarını göstermesi ve başkişinin bu zaafların üstüne giderek onları aşar ve yapıp etmelerinin sorumluluğunu kendi üstüne alabilmesinden kaynaklanır.

Kaynakça

- Aşkaroğlu, Vedi (2017). "Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (35): 78-83.
- Bernasconi, Robert (2011). *Levinas Okumaları*. (Çev. Zeynep Direk). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Cevizci, Ahmet (2017). *Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Droit, Rofer-Pol (2013). "Emmanuel Levinas Etiğin Kaynağını Öteki İnsanda Bulmuştur". *20. Yüzyıla Yöne Veren 20 Büyük Filozof* içinde (s. 209-218). İstanbul: Say Yayınları.
- Eliuz, Ülkü (2009). *Orhan Kemal ve Romancılığı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Girard, Rene (2007). *Romantik Yalan Romansal Hakikat / Edebi Anlatıda Ben ve Öteki*. (Çev. Arzu Etensel İldem). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (1997). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. (Çev. Engil Büyükinal). İstanbul: Say Yayınları.
- Kemal, Orhan (2007). *Avare Yıllar (Küçük Adamın Romanı 2)*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Korkmaz, Ramazan (2014). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kuçuradi, İonna (1999). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Levinas, Emmanuel (2007). *Totality and Infinity (An Essay On Exteriority)*. (Trans. Alphonso Lingis). Pittsburgh, Pennsylvania: Duquesne University Press.
- Stevick, Philip (2010). *Roman Teorisi*. (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.